

Orbinskin suvun aika Pyhäjärvellä

Pyhäjärven pitäjän monipuolinen historiikki julkaistiin pian evakkoon joutumisen jälkeen v. 1950. Kirjoittaja ja aineiston kokoaja oli maisteri Impi Wiika ja kirjan nimi oli ytimekkäästi Vpl Pyhäjärvi, lyhenne Vpl tarkoittaa Viipurin lääniä. Kirjassa käsitellään vain lyhyesti 1600-lukua ja Orbinskista kerrotaan varsin hatarasti. "Albrecht Johan Orbinskijllä näyttää olleen tila Pyhäjärvellä" ja muutamaaan paikannimeen oli jäänyt jälki, Orpitskan niemi ja Orpitska-apaja.

Kuka tämä Orbinski oli, mistä hän oli tullut, mitä hänelle tapahtui myöhemmin? Näihin kysymyksiin en löytänyt vastausta mistään pyhäjärveläisten elämää käsittelevistä artikkeleista ja teoksista. Osaan kysymyksistä antoi vastauksen Orbinskin sukuseuran julkaisema ansiokas selvitys suvun reiteistä (Ahonen - Alhomäki - Orbinski: Orbinskin suku).

Olen aiemmin selvittellyt pyhäjärveläistä elämää taaksepäin 1700-luvun alkupuolelle asti, Orbinskiin tutustuminen taustoittaa 1600-lukua lisää. Molemmissa edellä mainituissa lähteissä on tuosta ajasta nykytietämyksen mukaan epätarkkuuksia, tämä artikkeli täsmentää monia niistä.

Vain sata vuotta Ruotsin osana

Pyhäjärvi sijaitsee Laatokan rannalla parikymmentä kilometriä Käkisalmen eteläpuolella Karjalankannaksella. Arvelen, että alueen historian erikoispiirteet eivät ole yleisesti tunnettuja, joten käsittelen ennen Orbinskeihin siirtymistä niitä.

Opin koulussa näin: "Suomi oli Ruotsin hallinnassa vuosisatoja, ainakin ristiretkistä lähtien eli yli 600 vuotta, ja itäraja piirrettiin ensimmäisen kerran Pähkinäsaassa vuonna 1323. Tämän jälkeen vuonna 1808 Suomen isännäksi tuli Venäjä. Suomi itsenäistyi vuonna 1917 ja vuonna 1944 menetettiin Karjala,"

Käsitys on varsin pelkistetty ja yksioikoinen. Pähkinäsaaren rauhassa Ruotsin valtakunta ei ulottunut Laatokalle asti, vaan Pyhäjärvi jäi Novgorodin ja myöhemmin Venäjän puolelle. Ruotsalaiset valtasivat vuonna 1580 Käkisalmen ja lähiympäristön, mutta rauhanteon jälkeen alue palautettiin vuonna 1597. Uusi yritys saada Ruotsin valtio ulottumaan Laatokan rantaan onnistui 1610-luvulla ja vuonna 1617 Stolbovan rauhassa alkoi Pyhäjärvellä virallisesti Ruotsin kuninkaan aika. Ruotsalaisessa komennossa pitäjä oli vain sata vuotta, kun käytännössä vuonna 1710 venäläiset valloittivat Käkisalmen ja samalla Pyhäjärven alue palasi Venäjän hallintaan, josta se vapautui vuonna 1917.

Erityisesti ns. isovihan ajasta näytetään vieläkin Suomessa kirjoitettavan suomettunutta historiaa. Nimittäin moni "lähde" mainitsee Venäjän hyökänneen Suomeen v. 1713 tai 1714. Vasta tällöin muka alkoi hyökkäys, jossa venäläiset joukot valtasivat Suomen Pohjanlahtea myöten. Kun Viipuri oli Käkisalmen tapaan vallattu jo vuonna 1710, pohtii, että eivätkö nämä kaupungit kirjoittajien mielestä kuuluneet Suomeen? Virallinen rauhansopimus solmittiin vuonna 1721, jolloin kaakkoiseksi rajalinjaksi tuli suunnilleen nykyinen.

Karjalan matkaaaja ylittää Pähkinäsaaren rauhan rajan pari kilometriä ennen saapumista Sakkolan Kiviniemeen. Raja tuli Saijanjokea etelästä Vuokseen ja jatkui jonkin matkaa vanhaa Vuoksen pääuomaa pitkin länteen ja pohjoiseen ja edelleen Räisälän länsirajaa pitkin kohti Simpelettä. Siis esimerkiksi Rautu, Sakkola, Metsäpirtti, Pyhäjärvi, Räisälä ja Käkisalmi olivat itäpuolella. Näissä Kannaksen pitäjien historia on läntisiin luovutetun Karjalan lähinaapureihin verrattuna aivan erilainen.

Historian tuntemuksen karttuminen tuo "Karjala takaisin" -vaatimukseen Pyhäjärven osalta monimutkaisempia piirteitä, siis kenelle takaisin ja miksi? Nimittäin 1500-luvun lopulla ja 1600luvulla paljon kreikkalaiskatolisia "alkuperäisasukkaita" siirtyi rajan itäpuolelle, osin sotatoimien ja osin henkisen painostuksen johdosta. Jos onkin niin, että pyhäjärveläisen äitini syntymäkodin pihapiirin rakennetussa uudessa datsassa asuu 1500-luvulla karkotetun perheen jälkeläisiä? Ei niin tietysti ole, mutta vähän epämukavaksi oloni tulee.

Ruotsalaiset läänitykset

Ruotsin Venäjältä vuonna 1621 saamasta alueesta muodostettiin Käkisalmen lääni. Tämä alue oli laaja, siihen kuuluivat esimerkiksi Lieksa ja Nurmes eli Pielisen ympäristö, nykyinen Pohjois-Karjalan maakunta. Tämä kannattaa tiedostaa, ettei tee historian ymmärtämismisvirhettä tulkitsemalla, että kaikki Käkisalmen läänissä mainitut tapahtumat olisivat sattuneet lähelläkään Käkisalmen kaupunkia ja Pyhäjärveä, useimmiten rettelö, kahnaus tai kapina oli ollut satojen kilometrien päässä.

Valloitettu alue oli voittomaata, eikä saanut kaikkia oikeuksia, kuten mahdollisuutta lähettää edustajiaan valtiopäiville. Aluksi Ruotsin kuningas antoi koko Käkisalmen läänin vuokralle Jacob de la Gardielle, ranskalaistaustaiselle sotapäällikölle, jolloin hallinto ja veronkeräys saatiin käyntiin. Vuonna 1629 nimitettiin Käkisalmen, Inkerinmaan ja Liivinmaan lääneille yhteinen kenraalikuvernööri, Johan Skytte, toimipaikkana oli Narva, joka on nykyisin Viron itäisin kaupunki.

Kuninkailla ja kuningattarilla oli tapana antaa maa-alueita alamaisilleen palkkiona erilaisista valtakunnan eteen tehdyistä palveluksista ja jopa suoraan palkan korvikkeeksi. Noihin aikoihin aatelistet saivat pitää lähes kaikki keräämänsä verot. Pyhäjärven ensimmäisen Ruotsin vallan aikaisen läänityksen sai v. 1632 sotakomissaari **Erik Antinpoika Trana**, jonka suureen Räisälän alueeseen sisältyi Pyhäjärveltä Kahvenitsan kylä. Trana oli Karjalasta lähtöisin ja toimi aluksi venäjäntulkkina, josta eteni kenraalimajuriksi. Hän kaatui vuonna 1634 30-vuotisen sodan taistelussa. Vuonna 1650 läänityksen peri hänen vävynsä Jacob Törnesköld, josta myöhemmin tuli ensin maaherra Käkisalmen pohjoisen lääninosaan ja sitten Viipuriin.

Viimeistään v. 1640 annettiin Kuivapaarinan kylä, jossa oli mm. latokartano (karjatila), **Henrik von Blanckenhagenille**. Hän oli Salmin kaupungin ensimmäisen pormestari ja rajatarkastaja, aktiivinen läänin hallintokoneiston ja uusien kaupunkien kehittäjä. Hän isänsä lienee ollut Pärnun apulaiskirkkoherra ja suku oli alkuaan Pommerista. Hän asui Salmassa ja ehkä osittain Käkisalmissa. Venäläiset epäilivät, että hän oli lähettänyt vakoojia Aunukseen ja kävivät vangitsemassa hänet vuonna 1656. Hän kuoli vankeudessa Aunuksessa. Kuivapaarina oli lesken hallinnassa ainakin vuoteen 1679 asti.

Käkisalmen läänin kirjanpitäjä **Erik Michelsson** sai vuonna 1646 palkan korvikkeeksi läänityksenä kolmasosan Lill-Pyhän kylästä sekä Konevitsan maatilan tuotot. Tämän lisäksi hän keräsi rahana verot Laatokan rannan kylistä Riiska, Sortanlahti, Vernitsa ja Visijoki.

Berendt Taube von Issen, eversti ja virolainen aatelinen sai v. 1647 osan Pyhäjärven kylistä. Hän oli Suomesta kerätyn ratsujoukon komppanian päällikkö. Suku oli tullut Tanskasta Viroon jo 1300-luvulla. Sukuhaaralla oli suuri Purtsen kartano (Isenhof) lähellä Kohtlajärven kaupunkia Suomenlahden rannalla. Berendtin isoisän noin v. 1540 rakennuttama kivikartano on entisöity 1990-luvulla. Taube oli naimisissa Margareta von Dellwigin kanssa ja hän kuoli v. 1676. Hänet haudattiin Tallinnan Tuomiokirkkoon.

Otto von Yxkull-Gyllenbånd ja hänen veljenpoikansa saivat läänityksen vuonna 1648 ja se korotettiin **Pyhäjärven vapaaherrakunnaksi** v. 1650. Vapaaherrakunnalla oli verotusoikeuden lisäksi jonkin verran hallinnollista valtaa alueellaan. Otto kuoli v. 1653 ja hänen seuraajakseen tuli

veljenpoika Reinhold Johan (k. 1672) ja sitten poika Hermann. Reinholdin isä Johan (k. 1648) oli ollut Viron ritarikunnan päämies.

Yxkull-suku oli varakasta. Heillä oli lukuisia kartanoita, ja he olivat sotilaallisten ansioiden lisäksi rahoittaneet sotimista. Arvellaan, että suku on lähtöisin Saksasta, mutta se oli kauan asunut Virossa. Reinhold asui Säreveren kartanossa noin 50 km Pärnusta Rakveren suuntaan. Hänet haudattiin Tallinnan tuomiokirkkoon. Hautajaiskulkueessa mukana ollut Pyhäjärven vapaaherrakunnan lippu oli kertomusten mukaan aiheuttanut pahennusta. Suomen suurlähetystö Tallinnan vanhassa kaupungissa on nykyisin entisessä Yxkull-Gyllenband -suvun talossa.

Kruunulle ja seurakunnalle jäi läänitysten jälkeen muutamia kyliä: Pattoinen, Kiprua, Kankurinniemi, Tattarniemi, Watikkala sekä pyhäjärveläistä historiankirjoitusta muuttavana uutena tietona yllättäen Valkeamäki. Tähän aikaan Valkeamäki tarkoitti pelkästään mäen päällä olevaa kylää ja tämä ei kuulunut Taubelle.

Kuriositeettina voi todeta, että em. läänitykset ja vapaaherran arvonimen antoi kaikessa viisaudessaan teini-ikäinen **Ruotsin kuningatar Kristiina**, joka oli noussut hallitsijaksi viisivuotiaana v. 1632 ja luopui kruunusta 27-vuotiaana v. 1654. Kristiina oli Kustaa II Adolfin tytär ja hän kuoli naimattomana Roomassa 62-vuotiaana.

Orbinski edunvalvojaksi

Pyhäjärvellä, kuten muissakaan saman historiallisen taustan omaavissa pitäjissä ei ollut aiemmin lainkaan maata omistavaa aatelia. Säätyläiset olivat lähinnä papistoa ja virkamiehiä. Tämä tarkoitti, että alueella ei ollut sellaisia kartanoita tai hoveja, jollaiset tulevat helposti mieleen. Pikemminkin voitaisiin lähinnä puhua virkataloista, joilla oli hieman tiluksia ympärillään.

Pyhäjärven läänitykset olivat käytännössä Virossa asuville läänitysherroille vain lisätulon lähde. Jotta verojen keräys lähtisi käyntiin, palkkasivat he tilanhoitajia edunvalvojiksi. Ketä he olivat?

Ensimmäisinä havaintoina tuomiokirjoista vuodelta 1657 ovat **Jören Bohnsack** ja **Albrecht Johan Orbinski**. On ilmiselvää, että molemmat ovat tulleet Virosta ja liikkuneet siellä kartanopiireissä.

Sukukirja arvelee Orbinskien olleen alkujaan puolalaisia. Luultavasti suurta kieliongelmaa ei ole ollut, säätyläiskielet ruotsi ja saksa sekä suomensukuinen viro lienevät olleen hallussa.

Sukukirja pohdiskelee hänen urakehitystään. Hänen mainittiin olleen aluksi Taubella ja myöhemmin vapaaherrakunnan palveluksessa. Tauben uusi tilanhoitaja oli Johan Berkholt. Virkanimityksenä vaihtelivat amptman ja inspehtori, käytännössä tarkoittavat samaa. Kun kartanot eli hovit olivat pieniä, ei niissä erityistä monikerroksista organisaatiota ollut.

Pyhäjärven vapaaherrakunta

Mauno Jokipii on kirjoittanut kaksiosaisen kirjan Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat (Suomen historiallinen seura 1956-1960), josta saa täydentävää tietoa. Nimitys Pyhäjärven vapaaherrakunta tuo helposti mieleen harha-ajatuksen, että koko Pyhäjärven pitäjä olisi vapaaherran, siis paroni Yxkull-Gyllenbandin hallinnassa. Todellisuudessa vapaaherrakunta muodostui sirpaleisesti eri kylistä, niistä joita oli aikaisempien Tauben ja muiden läänitysten jälkeen jäänyt jäljelle. Tämä alue oli suunnilleen puolet Pyhäjärven pitäjästä. Kartta: Läänitysalueet v. 1651.

Läänitysten antaminen käynnisti hovien rakentamisen, entiset virkatalot eivät riittäneet. Vuodelta 1660 löytyy tuomiokirjan pöytäkirja, jossa talonpoikia kehoitettiin nopeasti rakentamaan hovirakennus valmiiksi. Tällä tarkoitettiin uutta Stor Pyhän (Pyhäkylän) hovirakennusta eli Orbinskin

asuinpaikkaa. Tauben rakennus lienee valmistunut samoihin aikoihin Lill Pyhään. Pyhjärven kärkeä pidettiin vuorotellen näissä hoveissa.

Väestö oli talonpoikia, kylät ja tilat olivat olleet olemassa ennen 1500-lukua, peltoviljely oli huomattavasti suurempaa kuin kylväminen kaskeen. Laatokan rantakylissä oli joitakin kalastuksella eläviä. Asutus oli suomalaista nimistöltään ja ns. ruptuurisota, jossa Käkisalmen läänin eri uskonto-suuntien asemasta taisteltiin vuosina 1656-57 ei näyttänyt vaikuttavan mitenkään paikkakunnan asujaimistoon.

Uusi kirkko vuonna 1668

Ennen ruotsalaista aikaa Käkisalmen lääni oli kreikkalaiskatolista. Käkisalmen kaupunkiin nimitettiin ensimmäinen luterilainen pappi vuonna 1611. Pyhjärven seurakunta sai papin v. 1632 ja kirkonkellossa olleen vuosiluvun perusteella arvellaan ensimmäisen kirkon nousseen vuonna 1634.

Orbinskin aikana rakennettiin Pyhjärvelle uusi kirkko. Tuomiokirjoista löytyy tieto, että vuodesta 1662 alkaen oli keskustelua uuden kirkon rakentamisesta, ensimmäinen lienee tuhoutunut. Asia eteni siten, että vuoden 1667 syyskäräjillä annettiin rakennustyö yhdeksän miehen ryhmälle, jota johti Henrik Vanhanen. Myös muiden nimet on mainittu ja he olivat paikkakuntalaisia.

Palkka oli 80 tynnyriä viljaa, josta Vanhanen sai päältä työn johtamisesta neljä tynnyriä ja loput jaettiin tasan hänen ja kahdeksan muun kanssa. Talvella 1668 päätettiin palkkausvilja kerätä siten, että kukin työkuntoinen aviopari antaisi yhdeksän kappaa. Kun tynnyrilliseen menee 32 kappaa, voidaan laskea, että kirkon rakentamisen maksuun osallistui 285 avioparia. Kirkko oli syksyllä 1668 tervausta vaille valmis.

Orbinskin vuokrasopimus

Ruotsin kuningas päätti vuonna 1680 suuresta läänitysten peruutuksesta. Kuningatar Kristiinan tausta-avustajat olivat järjestäneet omille ystävilleen niin hyvät läänitysten ehdot, että kruunun osuus oli riittämätön. Myös Pyhjärven tilat siirtyivät kruunulle takaisin. Tämän jälkeen veronkeräys organisoitiin siten, että läänitysten sijaan kylät annettiin vuokralle. Joillakin paikkakunnilla vuokraoikeudet kilpailutettiin, mutta luulen, että Pyhjärvellä ei resurssia tuhlatu tällaiseen, vaan aikaisemmat veronkerääjät saivat jatkaa halutessaan.

Taubilaan ainakin kesäasukkaaksi muuttanut Berendtin poika Claes Johan sai hoitaakseen vanhan Tauben läänityksen pienillä aluejärjestelyillä ja Albrecht Johan Orbinski entisen vapaaherrakunnan. Myös muut alueet vuokrattiin.

Kruunun edustajia, läänitysherroja sekä vuokraajia (arrendaattoreita) kuvataan usein riistäjiksi. Suvuissa kulkee tarinoita ja tuomiokirjat kertovat kahnauksista. Ehkä tuomiokirjat eivät kerro kuin osan totuudesta. En itse ainakaan kuvittele, että lukemalla 2000-luvun tuomio- ja verokirjoja saisin kunnan kuvaa nykyajasta. Katselin 1600-luvulla käräjillä olleiden pyhjärveläisten henkilöiden listaa ja vertasin sitä asukaslistaan. Listojen nimet kohtasivat todella harvoin.

Millaiset toiminnan lähtökohdat olivat arrendaattoreilla? Ruotsin kuninkaallinen kamarikollegio (verotuksesta vastaava) antoi kenraalikuvernööreille kesällä 1684 ohjeen, miten vuokraus tulisi toteuttaa. Albrecht Orbinski allekirjoitti marraskuussa viiden vuoden vuokrasopimuksen kruunun eli Narvan, Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin paikallishallitsijan kuvernööri Jören Sperlingin kanssa. Linaan sopimuksen tekstiä:

Vuokrauksen kohde oli "tila kaikkine siihen kuuluvine tiloineen, talonpoikineen ja asiaankuuluvine oikeuksineen ja ihanuuksineen, kaikkineen, minkä nimisiä ne saattavat ollakin, jotka sillä ovat vanhastaan olleet,"

Vuosivuokra oli kiinteä, "jokaiselta obsilta 28 hopeataaleria selvää rahaa ja 12 tynnyriä viljaa puoliksi ruista ja puoleksi ohraa tai sen arvon rahassa 9 hopeataaleria tynnyriltä. Yhteensä rahassa 783 taalaria ja 1 1/47 äyriä hopeassa, samoin 335 tynnyriä ja 18 34/47 kappa kaskiruista, joka pitää toimittaa seuraavan vuoden tammikuun loppuun mennessä Käkisalmeen".

Vuokraajalle(Orbinski) määrättiin lisäksi muita ehtoja: "Vuokraajan tulee vartioida ja pitää kunnossa hovin rakennukset, että ne eivät pääse rappeutumaan. Jumala varjelkoon hovia tulipalolta, jos niin käy, tulee vuokraajan selvittää vahinko omalla kustannuksellaan. Uusia ja tarpeettomia rakennuksia ei saa rakentaa. Mutta jos se näyttäisi tarpeelliselta, niin siitä on ilmoitettava minulle (Sperling) ja minä voin sen mahdollisesti järjestää. Jos talonpoikaistalo on vahingoittunut, ei sitä kuninkaallisen majesteetin puolesta korvata, mutta Ruotsin lain mukaan voisi apua saada asetuksen mukaisin ehdoin."

Yksi sopimuspykälä koski talonpoikien työskentelyä: "Vuokraajan (Orbinski) ei tulisi heitä uusilla rasiuksilla vaivata, jotta heidän tilanteensa vuoden päättyessä on välttävä", siis tilat piti pitää tuottavina ja veronmaksukyvyyn säilyä. Sitten seuraa pykälä peltojen, niittyjen ja metsien hoidosta, katokorvauksista, rajariidoista ym.

"Pellet tulee parhaalla tavalla kasvattaa ja käyttää vuodenajan ja maanlaadun mukaan. Erikoisesti vuokraajan (Orbinski) tulee ahkeroida ja hankkia niin paljon karjaa, että voi lannoittaa riittävästi ja saada jotain rehua tilalta, mitä tahansa,"

"Niityt tulee pitää loppuun asti voimissaan ja mahdollisuuksien mukaan puhdistaa ja vuosittain parantaa, sekä laajentaa uusilla raivauksilla."

"Vuokraajan ei tule ennen aikaisella kaskeamisella tai muuten tarpeettomalla metsien hakkuulla myyntiin tuhota ja autioittaa, vaan aina koettaa säilyttää, ja sallia vain se joka on välttämättömään tarpeeseen ja rakennusten huoltoon, eikä muuhun."

"Tilalliset eivät saa olla velkaa vuokraajalle (Orbinskille) vuokra-ajan loppuessa. Ei myöskään kuninkaallisella majesteetilla eikä talollisilla saa olla vaatimuksia. Jos talollisille on tarpeellisia velkoja annettu, tulisi ne sopivan ajan ja vuokrauskauden aikana vaatia, jotta talollinen ei joutuisi kerralla häviöön ja tehtäisiin kykenemättömäksi hoitamaan vuotuisia maksujaan.."

"Jos katovuosi sattuisi vuokrauksen aikana, jonka Jumala armollisesti torjukoon, niin täytyy ainoastaan kato ottaa huomioon. Sen vuoksi vuokraajan tulee minulle (Sperling) ilmoittaa tapauksesta. Minä voin silloin järjestää puolueettomia miehiä, jotka mittaavat vahingon kohtuullisesti ja samalla takseeraavat vuokran alennuksen. Mutta jos yhden viljalajin käy huonosti eikä toinen kärsikään, ei sellaista lasketa kadoksi, vaan yhden vuoden runsaalla sadolla täytyy korvata toisen vuoden kato."

"Samoin jos sota sattuu, jolta Jumala meidät armollisesti säästyköön, ja maat sen vuoksi raunioituisivat ja tuhoutuisivat, että vuokrauksen hyödyntäminen olisi yhtä kitkuttamista, tulisi kaikki näkyvä vahinko vuokrasummassa hyvittää."

"Jos joku rajariita sattuisi, joko maalla tai järvellä vuokra-aikana, täytyy vuokraajan sellaisesta viipymättä minulle ilmoittaa, silloin täytyy suorittaa tarkastustoimenpide. Vuokraajan on hyvä olla paikalla, etteivät ympäröivien tilojen omistajat aiheuta vahinkoa Kuninkaalliselle majesteetille riidallaan."

Nälkäkapinat?

Edellä kuvattu sopimus turvasi kruunulle tasaisen ja kiinteän verotulovirran, ainoastaan katovuodet aiheuttaisivat heilahteluja. Arrendaattorin edun mukaista oli tämän jälkeen pitää "lehmä hyvin lypsävänä". Mitä paremmin tilat tuottivat, sitä enemmän sai myös vuokraaja.

Kun olen sijoittanut kalenteriin arrendaattoreiden ja tilallisten välisten käräjille menneiden kiistojen ajoittumista ja katovuosia, niin yhteys on ilmeinen. Tilannetta pahensi kamarikollegion vuonna 1688 antama uusi ohje tulevia vuokrasopimuksia varten. Keskeisin huononnus oli, että kato ei enää ollut vuokran alentamisperuste. Vuokraaja jäi puun ja kuoren väliin, kruunu vaati täysimääräisesti vuokran maksettavaksi ja talonpoikien maksukyvyyn vei kato.

Uskallan jopa tulkita pohjoisessa Käkisalmen läänissä suurien katovuosien aikana pahoihin rettelöihin ja kuolemantuomioihin johtaneen ns. nälkäkapinan syntyneen yksinkertaisesti talonpoikien kokemasta epäoikeudenmukaisuudesta katovastuun jaossa. Kapina ei kohdistunut niinkään nälän poistamiseen nyt, vaan nälän pelkoon tulevaisuudessa, kun siemenviljatkin joutuivat verolaariin.

Talonpojat veivät joitakin kertoja asioita ratkottavaksi ylempiin elimiin, kenraalikuvernöörille ja jopa kuninkaalle. Vaikka valituksilla ei yleensä ollut vaikutusta, kertoo se siitä, että talonpojat olivat itsellisiä ja vaativia, halusivat reilua kohtelua. Ja luulen, että tällaista saivatkin enemmän kuin huonoa.

Käkisalmen valtaus vuonna 1710

Vuokrausmenettely jatkui Käkisalmen valtauksen eli kesään 1710 asti. Vuokraajana vuoden 1709 maakirjassa olivat jälkeläiset: Albrecht Johan Orbinski II, Hermann Reinhold Taube ja ilmeisesti Erich Mickelssonin perilliset. Kivipaarinan vuokraajana oli v. 1697 ollut Boisman ja vuonna 1708 sopimuksen oli tehnyt Hellenius.

Taubet upseereina lienevät siirtyneet sodan jaloista länteen hyvissä ajoin, mutta Orbinski oli paikalla. Käkisalmen kirkonkirjat kertovat hänen kuolleen (tai haudatun) 23.5.1710 Pyhäjärvellä, joka oli siihen aikaan samaa seurakuntaa. Venäläisillä piirittäjillä oli ohje, että väestöä ja omaisuutta ei saa tuhota, elleivät rettelöi. Pyhäjärven toinen kappalainen Jacob Jarpenius sai surmansa pakomatalla kohti länttä Hassinmäellä. Ehkä Orbinski oli samassa seurueessa. Venäläisiä oli juuri Orbinskin kuoleman aikaan seudulla, esimerkiksi Pattoisten kylään on kirjattu 21.5. Tuomas Savolaisen kuolema (af ryss. slagen) ja Lahnavalkaman kylässä haudattiin Tuomas Hännikäinen vaimonsa kanssa yhtä aikaa kesäkuun alussa.

Sukukirjassa on monia Orbinskien tapahtumia kirjattu Käkisalmeen. Pidän kuitenkin todennäköisenä, että perhe asui pääasiassa Pyhäkylän hovissa. Käkisalmi oli siihen aikaan aivan erilainen paikka kuin nykyisin. Merkittävä maisemaan vaikuttanut muutos oli Vuoksen reitin muuttuminen 1800-luvulla. Suvannon vedet olivat vuonna 1818 murtautuneet Taipaleen kohdalta Laatokkaan, jolloin Suvannon veden pinta laski lähes kymmenen metriä. Vuonna 1857 puhkaistiin Kiviniemen kannas ja Vuoksen vesille väylä Suvannon kautta Laatokkaan. Toimenpiteen seurauksena Käkisalmen kautta kulkeva vesivirtaus pieneni ja sekä aiemmin saarilla sijainneet Käkisalmen sotilaslinna (slätt) ja linnoitus (festning, kaupunki) jäivät kuivalle maalle. Vuoden 1697 tilannetta kuvaavat kartat: 1) koko kaupunki 2) linnoitus 3) esikaupunki. Katso liitteet. Sukukirjassa mainitut korttelit sijaitsivat linnoituksessa.

Mitä tapahtui Orbinskeille tämän jälkeen? He eivät kadonneet lopullisesti Pyhäjärveltä. Zackris Orbinski, vanhimman Albrechtin poika oli ollut Ruotsin armeijassa majoittajana, hän kuoli kuitenkin Pyhäjärvellä v. 1734. Vuonna 1710 oli kuollessaan Albrechtilla (AJO II) keskenkasvuinen poika, isänsä-kaima (sukukirjan AJO IV). Tämä poika ilmestyy vuoden 1724 verokirjaan Taubilan hoviin, joka oli silloin läänitetty venäläiselle ylimykselle, jolla oli uusi venäläisen valitsema tilanhoitaja. Ehkä hänen äitinsä Katarina Gyllenspång oli myös täällä. On mielenkiintoista havaita, että säätyläispiireissä voitiin

sujuvasti vaihtaa puolta, kun muutaman vuoden kuluttua Albrecht (AJO IV) oli jälleen Ruotsin puolella, Lappeenrannassa sotilasuralla.

Missä sijaitsi Orbinskien hovi?

Pyhäjärvestä ja muistakin pitäjistä piirrettiin 1770-luvulla verotusta varten tarkat kartat. Näistä kartoista voi päätellä, että Orbinskien hovirakennus oli siinä vaiheessa kappalaisen puustellina. Katso liite: Pyhäkylän kartta.

Verokartat kertovat kylien talojen sijainnit, pellot, niityt ja metsät. Samoin tilastoista löytyvät tiloittain asukkaiden ikäjakaumat kymmenen vuoden välein sekä perheiden ja talouksien määrät. Kunkin tilan 1770-luvun hevosten, lehmien ja lampaiden määrät kertovat jotain vauraudesta.

Ne eivät vastanneet ollenkaan useimpien ennakko-odotuksia, joita historiakuvaukset ja tarinat ovat muokanneet. Niiden mukaan Pyhäjärven talonpojat olivat olleet ensin ruotsalaisten ja myöhemmin venäläisten läänitysherrojen ankarassa kurimuksessa. Ainakin 1770-luvulla vielä elettiin kohtalaisen vauraasti. Vasta tämän jälkeen alkoi Pyhäjärvellä vajaan sadan vuoden jakso, jolloin kartanoherrat alkoi kasvattaa omia tiluksiaan. Ei itse raivaamalla, vaan ottamalla haltuunsa tilallisten maita.

Lisätietoja: esko.simonen@dlc.fi

Albrecht Johan Orbinskin vuokraussopimuksen kääntänyt Ritva Tattari.

Linkki Tauben kartanoon: <http://purtse.ee/fi/>

Liitteitä:

1. Läänitysalueet v. 1651
2. Käkisalmi 1697, koko kaupunki
3. Käkisalmi 1697, linnoitus
4. Käkisalmi 1697, esikaupunki
5. Pyhäkylä 1938 ja 1774

Pyhäjärvi, läänitykset v. 1651

Yxkull = Pyhäjärven vapaaherrakunta (Orbinski)

täällä ei asutusta

kruunu

Trana

Eric Michelsson

Yxkull

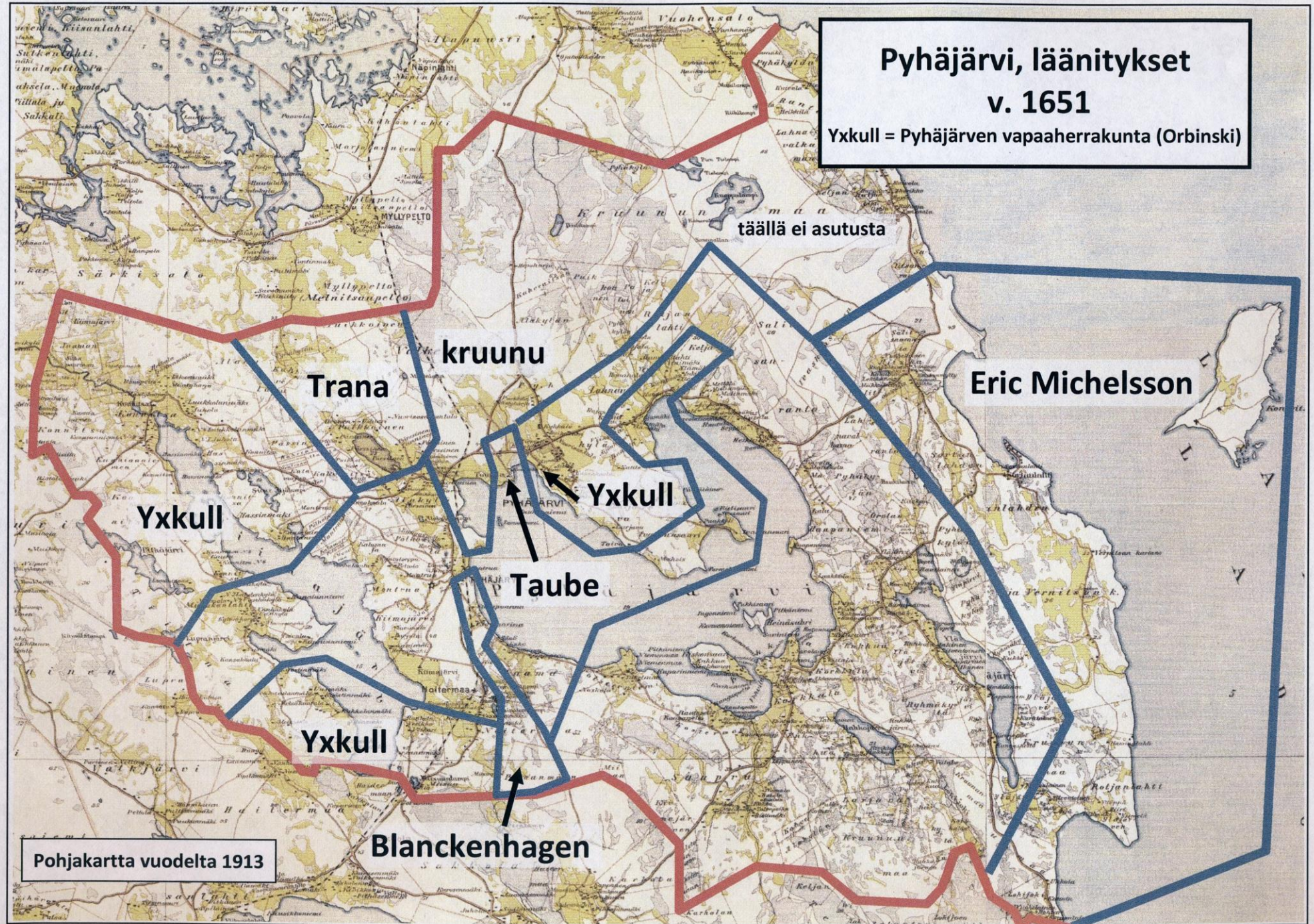
Yxkull

Taube

Yxkull

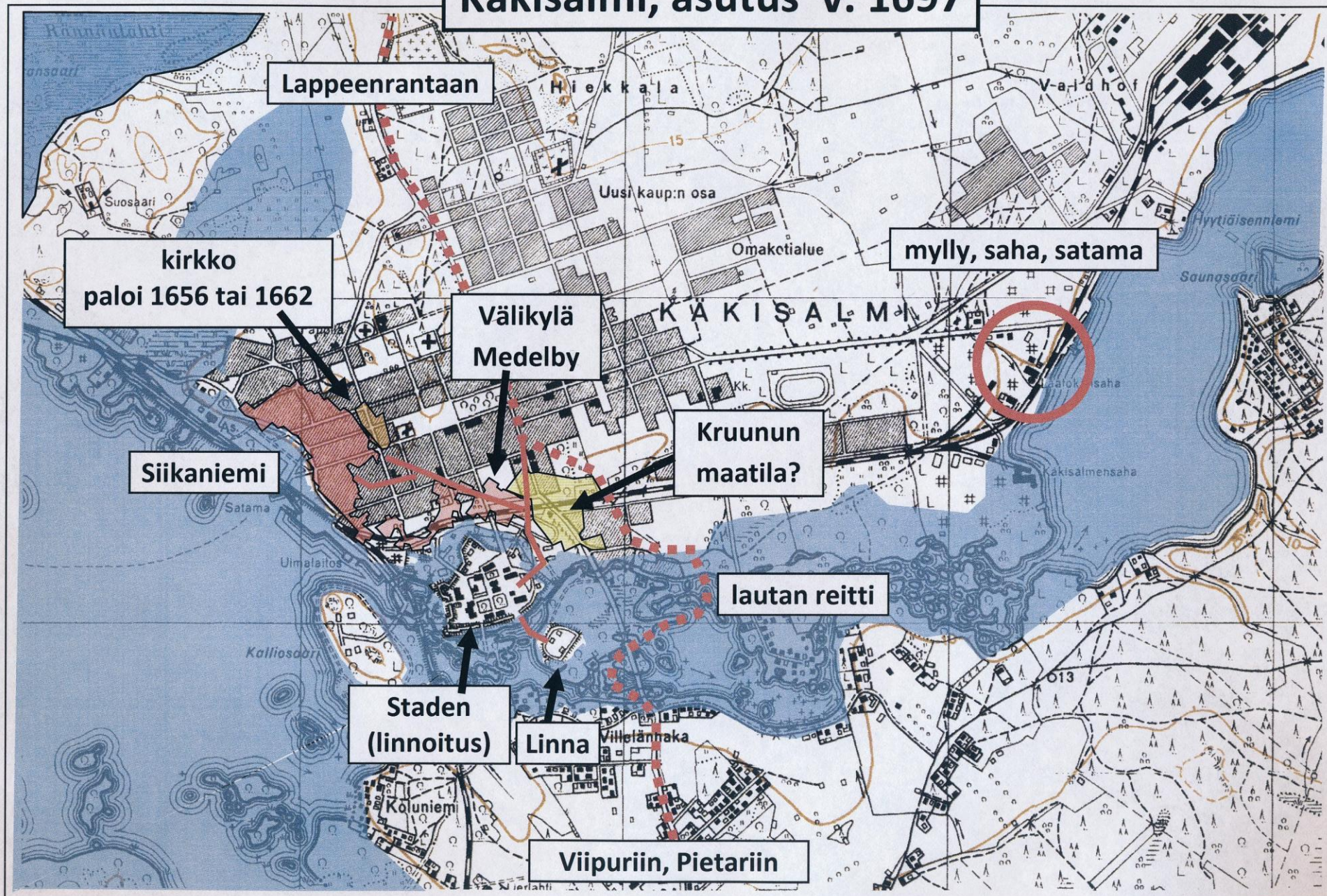
Blanckenhagen

Pohjakartta vuodelta 1913

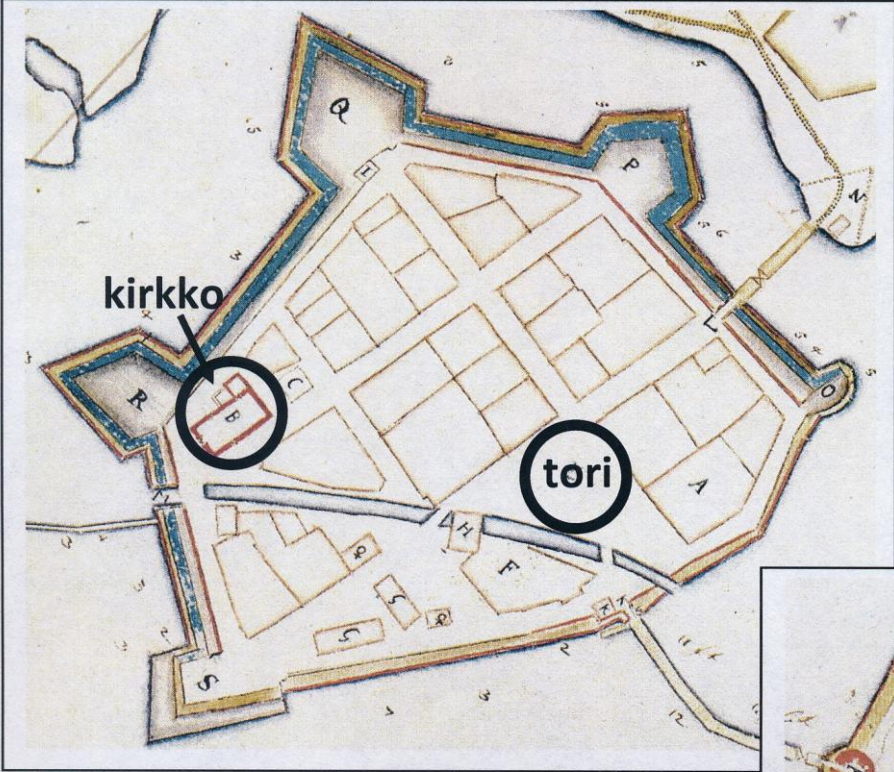
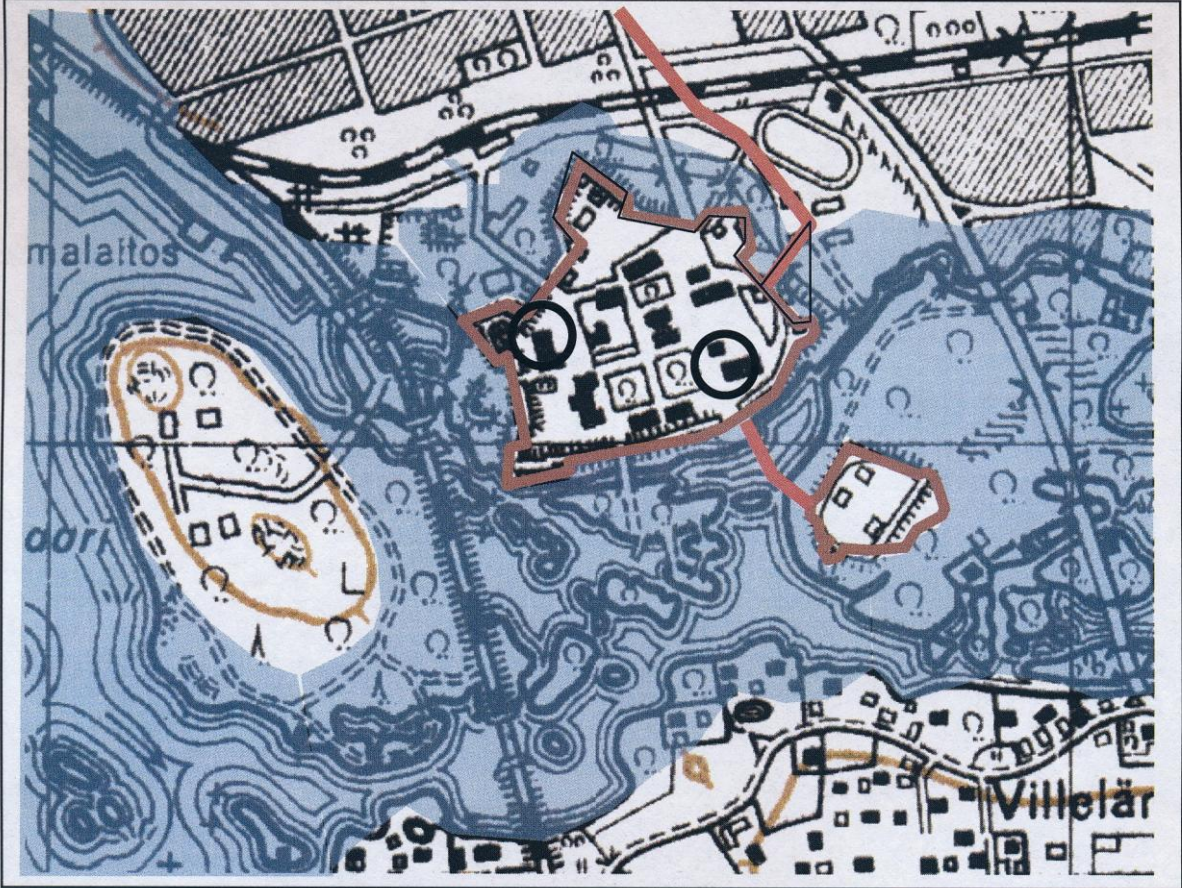

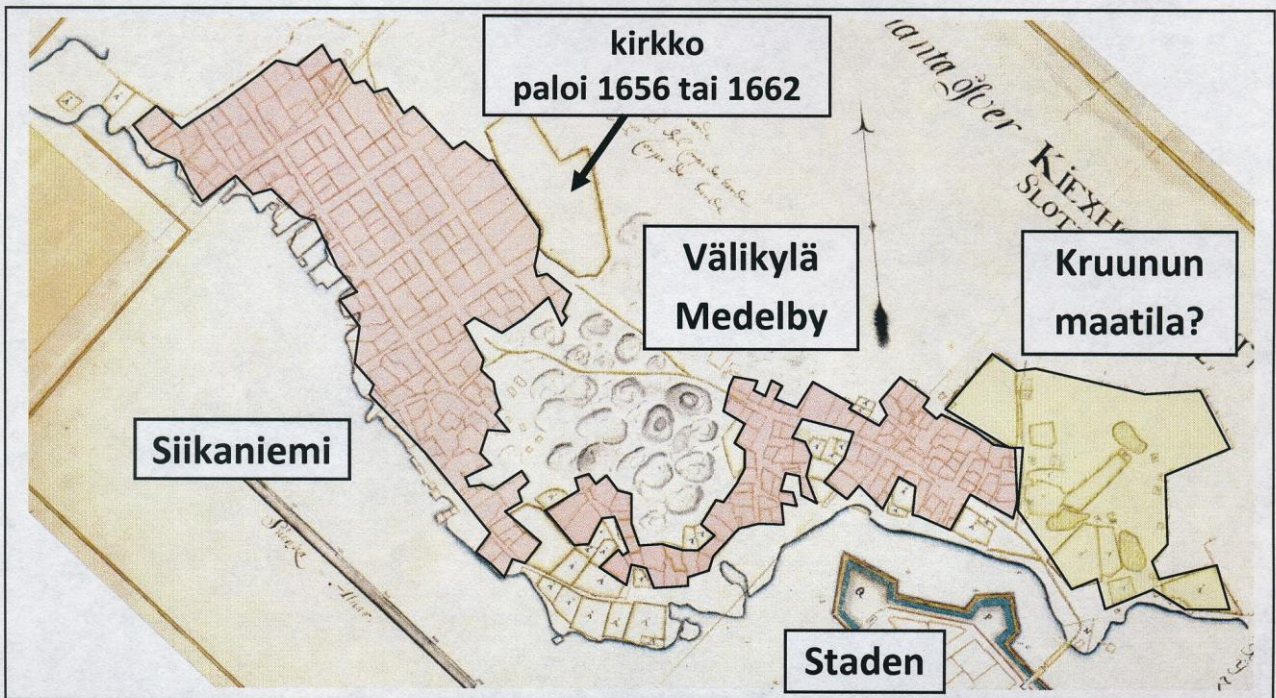
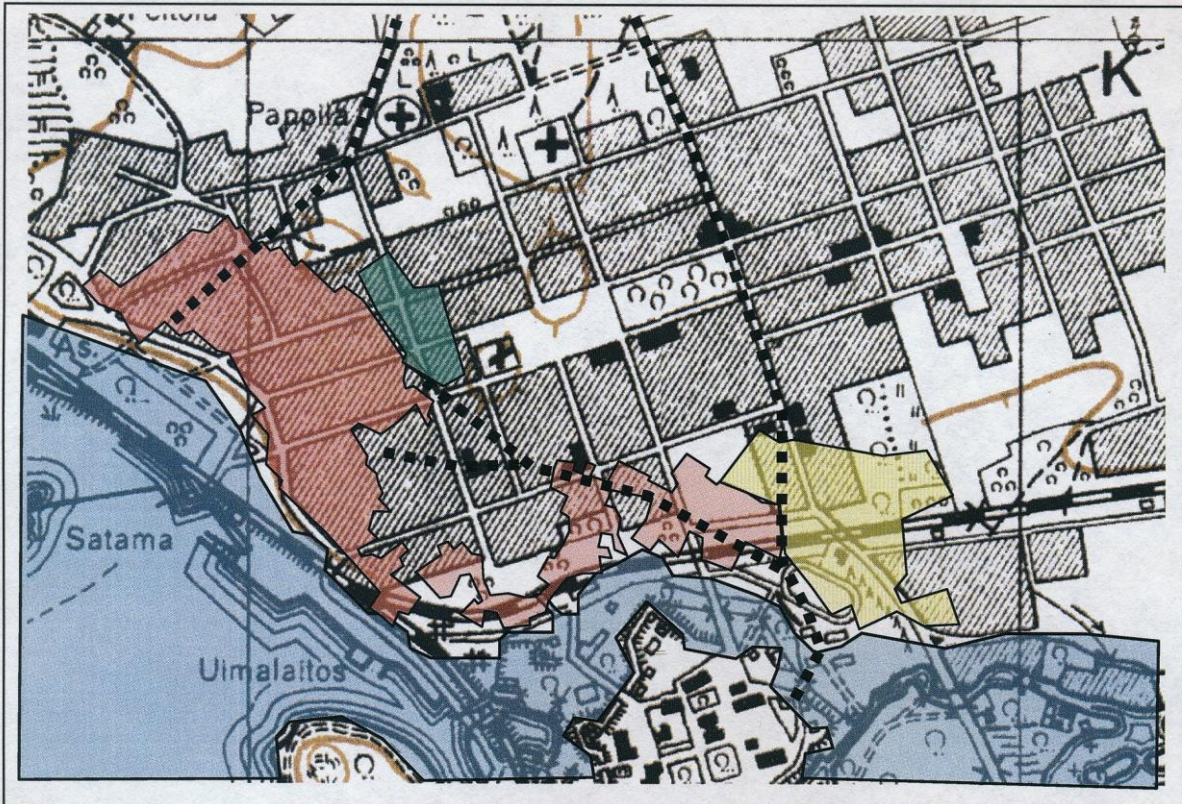
Käkisalmi, asutus v. 1697

Käkisalmen linnoitus 1697 (staden)

**Käkisalmen esikaupunki 1697
(Siikaniemi, Välikylä)**

Pyhäkylän pellot v. 1774

58 taloutta, 53 avioparia, 255 asukasta (145 alle 20 v., 9 yli 60 v.), 79 hevosta, 180 nautaa, 108 vasikkaa, 263 lammasta

A, C: Hentonen ja Äikäs

9 taloutta, 7 avioparia, 41 asukasta
(21 alle 20 v., 2 yli 60 v.)
9 hevosta, 17 nautaa, 13 vasikkaa,
42 lammasta

Alakylään Viipurin/Pietariin

E: ent. kappalaisen Milttopein leski
5 taloutta, 5 avioparia, 21 asukasta
(10 alle 20 v., 0 yli 60 v.), 5 hevosta,
12 nautaa, 9 vasikkaa, 17 lammasta

F, G: Inkinen

7 taloutta, 7 avioparia, 33 asukasta
(15 alle 20 v., 4 yli 60 v.)
10 hevosta, 18 nautaa, 21
vasikkaa, 26 lammasta

M: Kappalaisen puustelli

2 taloutta, 2 avioparia, 7 asukasta
(3 alle 20 v., 0 yli 60 v.)
8 hevosta, 26 nautaa, 5 vasikkaa,
8 lammasta

K: hovileirin hallinnassa

7 taloutta, 7 avioparia, 30
asukasta (15 alle 20 v., 0
yli 60 v.), 7 hevosta, 13
nautaa, 8 vasikkaa, 12
lammasta

H: Pusa

9 taloutta, 8 avioparia, 37
asukasta (18 alle 20 v., 0
yli 60 v.), 7 hevosta, 14
nautaa, 14 vasikkaa, 40
lammasta

L: Pappila

4 taloutta, 4 avioparia, 20
asukasta (10 alle 20 v., 1
yli 60 v.), 15 hevosta, 44
nautaa, 17 vasikkaa, 34
lammasta

B: Martti Kankainen

4 taloutta, 4 avioparia, 23 asukasta
(13 alle 20 v., 1 yli 60 v.)
3 hevosta, 8 nautaa, 6 vasikkaa, 16
lammasta

D: Bertil Kankainen

6 taloutta, 5 avioparia, 32 asukasta
(20 alle 20 v., 2 yli 60 v.)
6 hevosta, 15 nautaa, 11 vasikkaa,
37 lammasta

I: Honkanen

5 taloutta, 4 avioparia, 26
asukasta (16 alle 20 v., 1 yli
60 v.)
9 hevosta, 13 nautaa, 10
vasikkaa, 27 lammasta

Orbinski ?

Lahna-
valkamaan

Käkisalmeen

Syria

Nt

Pai

Pusa

Lahti

Pöytä

Leivose

Leivosem

Pöytä

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Leivose

Ukkaniemi

Orolaan, Larjavaan
Ivaskansareen